

Phùng Chí Kiên nhà lãnh đạo quân sự đầu tiên của Đảng

Phan Xuân Tân

Đồng chí Phùng Chí Kiên tên khai sinh là Nguyễn Vĩ, sinh năm 1901 trong một gia đình nông dân ở làng Mỹ Quan, tổng Vạn Phần (nay là xã Diễn Yên), huyện Diễn Châu, Nghệ An. Tuy nhà nghèo, nhưng đồng chí vẫn được cha mẹ cho đi học sớm. Lớn lên, là một thanh niên có học, Phùng Chí Kiên sớm giác ngộ cách mạng, tích cực tham gia nhóm đọc sách báo tiến bộ ở quê nhà. Nhà đồng chí là một cơ sở của Việt Nam thanh niên cách mạng đồng chí hội (VNTNCMĐC hội).

Năm 1925, Phùng Chí Kiên ra làm thuê cho một thương nhân người Hoa ở ga Yên Lý, thuộc huyện Diễn Châu, nằm trên tuyến đường sắt Hà Nội-Sài Gòn. Thời gian này, Tổng bộ VNTNCMĐC hội ở Quảng Châu (Trung Quốc) đã cử cán bộ về Nghệ Tĩnh hoạt động. Nhiều thanh niên, học sinh ở đây được giác ngộ và đưa sang Quảng Châu học tập. Là một thanh niên có học, nhạy bén với thời cuộc, tháng 10-1926, Phùng Chí Kiên cùng một số hội viên được giới thiệu sang Quảng Châu. Năm đó, đồng chí được vào học trường võ bị Hoàng Phố của chính phủ Tôn Trung Sơn. Năm sau, Tưởng Giới Thạch phản bội, nhà trường bị đóng cửa. Phùng Chí Kiên cùng với cán bộ cách mạng Việt Nam đứng về phía Đảng Cộng sản Trung Quốc chống lại hành động phản cách mạng của bọn quân phiệt. Đồng chí gia nhập quân cách mạng và tham gia bạo động Quảng Châu (ngày 12-12-1927) do Đảng Cộng sản Trung Quốc lãnh đạo. Cuộc bạo động thất bại, quân cách mạng rút về xây dựng khu Xô-viết ở hai huyện Hải Phong và Lục Phong. Với cương vị là đại đội trưởng quân cách mạng, đồng chí Phùng Chí Kiên đã cùng cán bộ Đảng Cộng sản Trung Quốc chịu đựng gian khổ, kiên trì bảo vệ cách mạng.

Tháng 2-1931, được sự giới thiệu của Nguyễn Ái Quốc, đồng chí Phùng Chí Kiên sang học trường đại học Phương Đông của Quốc tế cộng sản. Nhưng khi đến Mãn Châu, đồng chí bị bọn phát xít Nhật bắt giam gần một năm. Ra tù, Phùng Chí Kiên đổi tên là Can rồi tiếp tục lên đường sang Liên Xô học. Với nhiệt tình và quyết tâm cách mạng, đồng chí ra sức học tập lý luận chủ nghĩa Mác - Lê-nin và nghiên cứu kinh nghiệm đấu tranh, bảo vệ và xây dựng đất nước của nhân dân Liên Xô để sau này vận dụng vào hoàn cảnh Việt Nam.

Đầu năm 1934, đồng chí về Hương Cảng (Trung Quốc) tham gia Ban lãnh đạo hải ngoại của Đảng Cộng sản Đông Dương do Lê Hồng Phong đứng đầu. Đến Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ nhất của Đảng họp ở Ma Cao (tháng 3-1935), đồng chí Phùng Chí Kiên được bầu vào Ban chấp hành Trung ương Đảng, được cử làm Ủy viên thường vụ của Đảng.

Tháng 8-1936, đồng chí Phùng Chí Kiên được cử về Sài Gòn cùng đồng chí Hà Huy Tập trực tiếp chỉ đạo phong trào cách mạng trong nước theo tinh thần nghị quyết Hội nghị lần thứ 7 của Quốc tế cộng sản và Nghị quyết Hội nghị Ban chấp hành Trung ương Đảng 16-7-1936, nhằm đòi tự do dân chủ, cơm áo và hòa bình. Nhưng một năm sau, do yêu cầu mới của cách mạng, đồng chí Lê Hồng Phong về Sài Gòn hoạt động, đồng chí Phùng Chí Kiên lại sang Trung Quốc chỉ đạo công tác Đảng ở nước ngoài. Với tấm thẻ căn cước mang tên Phùng Nguyên Vĩnh, đồng chí rời Sài Gòn đi Hương Cảng.

Đầu năm 1940, Bác Hồ đến Côn Minh. Đồng chí Phùng Chí Kiên đã đến báo cáo với Người về tình hình hoạt động của Đảng ta ở ngoài nước. Thời gian này, Phùng Chí Kiên được làm việc gần Bác và thường xuyên xin chỉ thị của Người về nội dung hoạt động của Ban lãnh đạo ngoài nước. Đồng chí đã nhiều lần đưa Bác đến các nơi như Mông Tự, Nghi Lương, Khai Viễn, Chi Thôn... thuộc tỉnh Vân Nam.

Tháng 6-1940, Pháp đầu hàng Đức, Nhật nhảy vào Đông Dương. Thực hiện chỉ thị của Bác, đồng chí Phùng Chí Kiên họp Ban lãnh đạo của Đảng ở nước ngoài bàn việc vận động thành lập Hội Việt Nam độc lập đồng minh, đồng thời khẩn trương chuẩn bị cho Bác Hồ về nước. Đồng chí cùng Bác chuyển đến Tĩnh Tây, một thị trấn thuộc tỉnh Quảng Tây giáp biên giới Trung Quốc-Việt Nam.

Nhận được tin Nguyễn Ái Quốc đã về Tĩnh Tây, Trung ương Đảng ở trong nước cử đồng chí Hoàng Văn Thụ sang đón. Sau khi thống nhất kế hoạch với đồng chí Hoàng Văn Thụ, đồng chí Phùng Chí Kiên đã tập hợp hơn bốn mươi thanh niên để lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc huấn luyện thành những cán bộ cốt cán, đưa về Cao Bằng xây dựng thí điểm các đoàn thể Việt Minh, lập khu căn cứ cách mạng. Dựa theo tài liệu huấn luyện của Người đồng chí Phùng Chí Kiên đã cùng với các đồng chí Phạm Văn Đồng, Võ Nguyên Giáp biên soạn thành bài giảng nhằm làm tài liệu huấn luyện cho cán bộ khi về nước. Những tài liệu này về sau được in thành sách với tên là "Con đường giải phóng".

Ngày 28-1-1941, đồng chí Phùng Chí Kiên theo Bác về Pác Bó, tỉnh Cao Bằng. Ở đây, đồng chí hoạt động bên cạnh Bác và đã góp phần quan trọng vào việc xây dựng bảo vệ khu căn cứ. Đồng chí đã tích cực tham gia vào việc tổ chức các lớp huấn luyện, đào tạo cán bộ Việt Minh cho các tỉnh Cao Bằng, Bắc Kạn, Lạng Sơn và các tỉnh miền xuôi. Đến Hội nghị Trung ương Đảng lần thứ 8 (tháng 5-1941), đồng chí Phùng Chí Kiên tiếp tục là Ủy viên Ban chấp hành Trung ương Đảng, được cử phụ trách quân sự trực tiếp chỉ đạo khu căn cứ Bắc Sơn - Võ Nhai và trung đội Việt Nam cứu quốc quân thứ nhất.

Cuối tháng 6-1941, thực dân Pháp mở cuộc càn quét lớn vào khu căn cứ cách mạng của ta nhằm bắt các đồng chí lãnh đạo Đảng, tiêu diệt cơ quan đầu não của Việt Minh và các lượng vũ trang cách mạng mới hình thành. Chúng huy động tới 4.000 quân, đủ các sắc lính cùng bọn cường hào phản động địa phương, tổ chức thành ba

mũi tấn công khu căn cứ. Cánh quân từ Lạng Sơn kéo xuống càn quét các xã Hưng Vũ, Lân Áng, Tân Lập, Vũ Lăng thuộc Bắc Sơn. Cánh quân thứ hai từ Thái Nguyên qua Đình Cả càn vào xã Tràng Xá, Phú Thượng, La Hiên, Lũng Mươi thuộc Võ Nhai. Cánh quân thứ ba từ Bắc Giang lên khép vòng vây ở huyện Hữu Lũng và Yên Thế. Chúng bị chặt đường ra lối vào. Đi tới đâu, chúng đốt sạch làng bản, giết sạch gia súc, phá vườn cây ăn quả. Chúng triệt hạ các bản lẻ như Khuôn Khét gồm 16 gia đình người Dao. Chúng thi hành chính sách “tát nước bắt cá” thâm độc, dồn dân tập trung vào các trại Đình Cả, Nà Pheo, Làng Giữa, Đồng An.

Không khí khủng bố căng thẳng đến nghẹt thở. Hàng trăm gia đình chạy vào rừng sâu sống trong hang đá vô cùng thiếu vốn. Các cơ sở bí mật của Trung ương và Cứu quốc quân bị uy hiếp nghiêm trọng. Trong cuộc họp khẩn cấp từ khuổi Nọi (xã Vũ Lễ), Ban chỉ huy Cứu quốc quân quyết định cử một tổ bảo vệ và dẫn các đồng chí Trung ương qua Tràng Xá về xuôi an toàn. Còn toàn đội phối hợp với tự vệ chiến đấu hoạt động phân tán, bám dân, duy trì, bảo vệ cơ sở cách mạng. Đồng chí Hoàng Quốc Việt, Ủy viên thường vụ Trung ương ở lại căn cứ cùng đảng bộ Võ Nhai tổ chức lực lượng đối phó với địch. Đồng chí Phùng Chí Kiên chỉ huy Đội cứu quốc quân Bắc Sơn chiến đấu anh dũng, phá một số trận càn lớn của địch, góp phần giữ vững tinh thần cách mạng của nhân dân trong vùng, điển hình là màn chống càn ở Giá Huần (Vũ Lễ). Cứu quốc quân tuy cố gắng nhiều nhưng phải đi chuyển luôn, tiếp tế khó khăn, sức lực giảm dần. Ban lãnh đạo căn cứ Bắc Sơn - Võ Nhai quyết định để lại một tiểu đội chặn địch, còn hai tiểu đội phá vòng vây của địch, rút lên Cao Bằng để bảo toàn lực lượng.

Ngày 19-8-1941, cánh quân của đồng chí Phùng Chí Kiên và Lương Văn Tri qua Pò Kép (châu Na Rỳ, Bắc Kạn) thì bị địch phục kích nhưng đơn vị thoát được. Ngày 21-8, đơn vị lại bị phục kích tại xã Bằng Đức. Bọn châu đoàn phản động ở đây huy động lính đông khép kín vòng vây. Đồng chí Lương Văn Tri bị thương rồi hy sinh. Mặc dù bị thương nặng, đồng chí Phùng Chí Kiên vẫn giữ chặt khẩu súng, bắn chặn quân địch để đồng đội thoát khỏi vòng vây. Bắn hết viên đạn cuối cùng đồng chí sa vào tay giặc. Bọn châu đoàn gán cho đồng chí Phùng Chí Kiên là “tướng cướp” để cho lũ tay sai mặc sức hành hung. Đồng chí bình tĩnh giải thích:

- Chúng tôi là người yêu nước đi đánh Pháp, đuổi Nhật để giải phóng đồng bào. Chúng ta là người Việt Nam, cần phải đoàn kết chống kẻ thù chung.

Lời giải thích của đồng chí làm xiêu lòng một số lính đông. Nhưng bọn châu đoàn gian ác đã chặt đầu đồng chí rồi đem cắm ở đầu cầu Ngân Sơn để hòng uy hiếp tinh thần cán bộ, nhân dân địa phương. Hôm đó là ngày 21-8-1941 lúc đồng chí Phùng Chí Kiên hy sinh, Đảng ta mất một người học trò lỗi lạc của Chủ tịch Hồ Chí Minh, một cán bộ quân sự xuất sắc được đào tạo tại Liên Xô, Trung Quốc, mất người trực tiếp chỉ đạo khu căn cứ Bắc Sơn - Võ Nhai những ngày đầu chuẩn bị tiến tới tổng khởi nghĩa giành chính quyền về tay nhân dân.

Hơn 62 năm sau, tháng 11-2003, đồng chí Phùng Chí Kiên được Đảng, Chính phủ ra quyết định công nhận là nguyên Ủy viên thường vụ Trung ương Đảng (khóa 1), cán bộ lãnh đạo quân đội cấp tướng, Liệt sĩ hy sinh anh dũng trong chiến đấu.

(Biên soạn theo tài liệu Nghệ An, Những tấm gương cộng sản và Việt Bắc, 30 năm chiến tranh cách mạng)

Nguồn: Sự kiện và Nhân chứng, số 128, tháng 8/2024, tr. 16-17